

רשימות חוברת מז

בס"ד.

פתח דבר

לקראת ש"ק פרשת נשא, שבו מתחילים סדר לימוד פרקי אבות דכל שבתות הקיץ (נוסף על סדר הלימוד בשבתות שבין פסח לעצרת), הננו מוציאים לאור מאוצר רשימותיו של כ"ק אדמו"ר זי"ע שרשם לעצמו — "פרקי אבות, שב"ת".

לתועלת הלומדים, למען ירוץ בו הקורא, הנה, לאחר העתקת הרשימה בלשון אדמו"ר בעצמו בכת"ק, בא גם פיענוח ותיבות-קישור המשולבים בין דברי הרב, וכן ציוני מראי מקומות הבאים בשוה"ג, שנערכו ע"י המו"ל, בדרך אפשר ועל אחריותם בלבד, ובפרט שעמקו וכו' דברי רבינו, כנודע.

מערכת „אוצר החסידים"

עש"ק פ' נשא, ה'תשנ"ו

ברוקלין, נ.י.

פרקי אבות, שב"ת

כל ישראל יש להם כו' — משנה אמרוה אנכנה"ג, כי היא רישא דבבא ואלו שאין להם חלק ואיתא (סנה' קד): אנכנה"ג מנאון — וגם אבות מתחיל הם אמרו ג"ד — דקאי אאנכנה"ג.

עוד יאמר: המס' נק' א. כי על האמת החכ' הם האבות והתלמידים הם הבנים (מפרשי המשנה). ומעלה בתואר אב וכן על תואר רב ותלמיד, שתלמיד שאינו מבין כלום בטל הקשור שלו עם הרב ואין שייכים זל"ז, משא"כ בבן דגם בן שוטה יורש כל נכסי האב. וכ"ה גם בתורה, שגם קשב"ק יש לו חלק בתורה, וגם ע"ה עולה לתורה ומברך נתן לנו. והיניקה היא ע"י הת"ח הנק' אבות (סש"ב פ"ב). ובמילא הרי כאו"א מבנ"י יש לו ג"כ חלק לעוה"ב — שכר התומ"צ.

לעוה"ב — היינו לאחר תחה"מ, ולא ג"ע, וכדמסיים ואלו שאל"ח האומר שאין תחה"מ מה"ת — הרע"ב — וזהו דמביא גם סיום הפסוק נצר גו' אף דלכאורה אינו שייך לענינא, אלא שזהו טעם אכל ישראל יל"ח לתחה"מ, דביותר יקשה שזהו ענין שבא"ע גם לעושי תומ"צ (אגה"ק ח'). אלא, בכלל יש: עשית יש מיש, יש מאין. בא) דבר הנעשה מסודר לכל פרטיו ע"י אומן העושה, אבל הוא ענין שבגבול וערך. בב) דוגמתו הוא צמיחה ע"י זריעה שהוא בא"ע ומעין בל"ג, אבל אין הצמיחה מסודרת ע"פ רצון הזורע, כנראה ומוכן.

גם בתחה"מ יש ב' ענינים האלו: עטרותיהם וגם נהנין. והוא שכר בשביל: בכל מאדך למע' מהגבלה מס"נ, ובשביל בכל נפשך כחות הנפש אורות בכלים. ונמצאו ב' הענינים בבנ"י, כי הם: נצר מטעי, נטיעת אילן שהוא בא"ע ביותר לגבי הזריעה (לקו"ת דעוד). וע"ד מרז"ל (ברכות לג): שיר"ש אין בידי שמים, ובסוכה (נב.) אף הק' תמה עמהם, ובב"מ (נט): נצחוני בני, וגם מעש"י שמקיימים כל דקדוקי התורה בדיוק.

פ"א

אנכנה"ג ה"א ג"ד כו'. נק' כך שהחזירו הגדולה ליושנה (ירוש' מגילה ספ"ג. ועי' יומא סט): כי אמרו ה"ה גבורותיו. והיו בהתחלת ב"ש, שחסרו בו ה' דברים, ואכתי עבדי דאחשורוש אנן כו', וברוחניות ג"כ

הי' תערובות טו"ר ביותר שקשה יותר להבחין בין צדיק לרשע (עי' לקו"ת גסבא). וע"ד מרז"ל (יומא ט:) שב"ר חרב בשביל ע"ז ג"ע וש"ד, וב"ש בשביל שנאת חנם אבל היו עוסקין בתומ"צ וגמ"ח. ושם שב"ר נתגלה עונם וב"ש לא נתגלה עונם, ופירש"י רשעים היו בסתר — וזהו שאמרו כנה"ג דוקא הוו מתונים בדין, שלא נצרך כ"כ בב"ר. והעמידו ת"ה, כי הניצוצות לברר הם נפרטים יותר ויותר (ע"ד תו"א כזד), ובפשטות אין בנמצא רשעים או צדיקים גדולים כ"כ ובעלי הבנה כ"כ. ומפני מעוט באיכות צ"ל עכ"פ רבוי הכמות. ועשו סיג לתורה, כי נתחזק יניקת החיצונים. ועדמ"ש תו"א וא. ולקו"ת דנז.

פי' החזירו עטרה ליושנה (ביאורה"ז בלק יז' ב').

(ע"כ נמצא בגכתי"ק)

פרקי אבות, שב"ת (תש"ב)

א. כל ישראל יש להם כו':

בביאור השייכות דמשנה זו שאומרים כהקדמה לפרקי אבות¹ — הנה:

משנה זו אמרוה אנשי כנסת הגדולה, כי היא רישא דבבא שלאחריו, "ואלו שאין להם חלק", ועל זה איתא בגמרא (סנהדרין קד, ב) "אנשי כנסת הגדולה מנאון" (להנך . . דקתני במתניי אין להם חלק²).

וגם אבות מתחיל "הם אמרו שלשה דברים" — דקאי אאנשי כנסת הגדולה.

ב. עוד יאמר:

המסכת נקראת אבות, כי על האמת החכמים הם האבות והתלמידים הם הבנים (מפרשי המשנה³).

וביאור המעלה בתואר אב ובן על תואר רב ותלמיד (שלכן מדגיש כאן התואר ד"אבות" דוקא) — שתלמיד שאינו מבין כלום, בטל הקישור שלו עם הרב, ואין שייכים זה לזה, משא"כ בבן, דגם בן שוטה יורש כל נכסי האב.

וכן הוא גם בתורה — שגם קל שבקלים יש לו חלק בתורה, וגם עם הארץ עולה לתורה ומברך "אשר נתן לנו את תורתו", כיון שכאו"א מישראל הוא בן להקב"ה⁴, אשר, מבלי הבט על מעמדו ומצבו (גם אם הוא קל שבקלים ועם הארץ) ה"ה יורש את כל התורה⁵.

וענין זה (שהתואר דאב ובן שייך לכאו"א מישראל, גם לקל שבקלים ועם הארץ) הוא באמצעות החכמים, כי, היניקה של עמי הארץ כו' היא ע"י התלמידי חכמים הנקראים אבות, "כמשל הבן הנמשך

1 ראה גם ביאורים לפרקי אבות (קה"ת תשנ"ו) ח"א ע' 19 ואילך.

2 פרש"י שם.

3 תויו"ט בפתיחה לאבות.

4 "כדכתיב בני בכורי ישראל בנים אתם לה' אלקיכם" (תניא רפ"ב).

5 כמ"ש (ברכה לג, ד) "תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב", לשון ירושה (ראה

סנהדרין נט, א).

ממוח האב .. יניקת הצפרנים .. מהמוח שבראש .. וככה ממש .. יניקת .. עמי הארץ .. (היא ע"י) הצדיקים והחכמים ראשי בני ישראל שבדורם" (ס"ב פ"ב).

ועפ"ז ניתוסף ביאור בהשייכות דמסכת אבות למשנת כל ישראל כו' — כי, ב"אבות" מודגשת השייכות דכל ישראל (גם קל שבקלים ועם הארץ) לתורה, שנעשית ע"י התלמידי חכמים הנקראים אבות, ובמילא (כתוצאה מזה) הרי כאו"א מבנ"י יש לו ג"כ חלק לעוה"ב — שזהו שכר התורה ומצות.

ג. "לעולם הבא":

עולם הבא כאן — היינו לאחר תחיית המתים, ולא גן עדן. וכדמוכח מזה שמסיים ואלו שאין להם חלק לעולם הבא האומר שאין תחיית המתים מן התורה, ומפרש בגמרא הוא כפר בתחיית המתים לפיכך לא יהי לו חלק בתחיית המתים (הרע"ב).

וזוהו דמביא התנא בהמשך המשנה גם סיום הפסוקי "נצר מטעי מעשה ידי גו'" — אף דלכאורה אינו שייך לענינא (שהרי הראי' ע"ד "חלק לעולם הבא" היא מ"לעולם ירשו ארץ" שבהתחלת הפסוק) — אלא שזהו טעם אכל ישראל יש להם חלק לתחיית המתים⁸, כדלקמן.

ד. ובהקדמה — דלכאורה ביותר יקשה הא דכל ישראל (אפילו קל שבקלים ועם הארץ שחסר אצלם בתומ"צ) יש להם חלק לעולם הבא, שהרי זהו ענין שבאין ערוך גם לעושי תומ"צ (אגה"ק סי' ח').

אלא, ההסברה בזה — בהקדים שבכלל יש ב' אופני עשי': (א) עשיית יש מיש, (ב) עשיית יש מאין.

(6) אולי י"ל שכנגד ב' הענינים דתורה ומצות נקט רבינו ב' התוארים קל שבקלים (ביחס לקיום המצות) ועם הארץ (ביחס ללימוד התורה), שגם אצלם ישנו השכר דתורה ומצות. — ואולי בהתאם לכך מביא רבינו לקמן מארז"ל אודות המעלה דיראת שמים (ביחס לקיום המצות) והמעלה דנצחוני בני (ביחס ללימוד התורה).

(7) ישעי' ס, כא.

(8) ראה גם סה"מ מלוקט ח"ג ע' לד — באופן אחר.

(9) באגה"ק שם, ש"משארז"ל במדה שאדם מודד בה מודדין לו" אינו אלא "להשפיע לו חיי העוה"ב", ש"אינו אלא זיו והארה", אבל הגילוי ש"למעלה מעלה מכל חיי עוה"ב" — "זו אינה מן המדה" (אלא ששם מדובר אודות "חיי הארת אור ה' ממש שיאיר ויג"י חשכו בעבודה שבלב זו תפלה .. תשובה עילאה", שעז"נ "יפה שעה אחת בתשובה ומע"ט כו'", ומזה מוכן גם בנוגע להשכר דתחה"מ, שהוא באין ערוך לגבי השכר דג"ע שאינו אלא זיו והארה בלבד).

וחילוקם: באופן הא') דבר הנעשה באופן מסודר לכל פרטיו ע"י אומן העושה, אבל הוא ענין שבגבול וערך. ובאופן הב') דוגמתו הוא צמיחה ע"י זריעה שעם היותו נעשה ע"י פעולת האדם, הרי הוא באין ערוך ומעין בלי גבול¹⁰, אבל אין הצמיחה מסודרת ע"פ רצון הזורע, כנראה ומובן.

וגם בתחיית המתים יש ב' ענינים האלו — בהתאם לב' אופני העבודה שהם בדוגמת ב' אופני עשי' הנ"ל:

אודות השכר דתחיית המתים אמרו חז"ל¹¹ "עולם הבא (דקאי על תחיית המתים)¹² .. צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם" — בחי' המקיף (בדוגמת עטרה שהיא המקיף שע"ג הראש) שלמעלה מהגבלה¹³, וגם "נהנין מזיו השכינה", הארה שבאה בפנימיות¹⁴.

והוא שכר בשביל ב' אופני עבודה שהם בדוגמת ב' אופני עשי' הנ"ל:

בשביל העבודה ד"בכל מאדך"¹⁵, למעלה מהגבלה, מסירת נפש (דוגמת הצמיחה שע"י זריעה שהוא מעין בלי גבול) — הוא השכר ד"עטרותיהם בראשיהם";

ובשביל העבודה ד"בכל נפשך"¹⁵, כחות הנפש, אורות בכלים (דוגמת אומן העושה דבר מסודר לכל פרטיו) — הוא השכר ד"נהנין מזיו השכינה".

ה. והטעם שנמצאו ב' הענינים ("עטרותיהם בראשיהם" וגם "נהנין מזיו השכינה") בכנ"י, הוא, כי הם "נצר מטעי מעשה ידי" דהקב"ה:

10) ראה תניא אגה"ק סוף ס"כ (קלב, ב) בענין כח הצומח "להצמיח עשבים ואילנות ופירות מאין ליש תמיד מידי שנה בשנה, שהוא מעין בחי' א"ס, שאם יתקיים עוה"ז רבבות שנים יצמיחו מידי שנה בשנה", ומוסיף, ש"יש מהן ע"י העלאת מ"נ והם הזרועים והנטועים, ואעפ"כ הם כמו יש מאין, שהגרעין הנטוע אין לו ערך כלל לגבי הפרי וגם נגד כל האילן עם הענפים והעלין, וכן במיני זרעונים וירקות וגם במיני תבואה להתהוות מאות גרעינין מגרעין א' הוא כמו יש מאין" (ושם, ש"הפירות שע"י .. הזריעה והנטיעה הם משובחים מאד מאד מהעולין מאליהן מכח הצומח לבדו שבארץ").

11) ברכות יז, א.

12) כדעת הרמב"ן (בשער הגמול בסופו). — וראה "רשימות" חוברת יו"ד ע' 10 ובהנסמן

שם.

13) ראה גם תניא אגה"ק סי"ז (קכה, ב).

14) ראה גם "רשימות" שם ע' 15.

15) ואתחנן ו, ה.

"נצר מטעי" — נטיעת אילן, שבצמיחה גופא האילן הוא באין ערוך ביותר לגבי הזריעה (לקו"ת ח"ד (דברים) עו, ד¹⁶), וזהו שבנ"י הם "נצר מטעי", שע"י נטיעתם ניתוסף עליו שבאין ערוך (התחדשות ממש) לגבי פעולת הקב"ה,

— וע"ד מרז"ל (ברכות לג, ב) שיראת שמים אין בידי שמים, ובסוכה (נב, א) "לעתיד לבוא .. צדיקים נדמה להם (יצר הרע) כהר גבוה .. אומרים היאך יכלנו לכבוש הר גבוה כזה .. ואף הקב"ה תמה עמהם", ובכ"מ (נט, ב) "נצחוני בני" —

ומצד זה נמצא בהם ענין הצמיחה שהוא באין ערוך ומעין בלי גבול: בנוגע לעבודה — "בכל מאדך", למעלה מהגבלה, מס"נ, ובנוגע לשכר — "עטרותיהם בראשיהם", בחי' המקיף שלמעלה מהגבלה (שהוא באין ערוך גם לגבי העבודה שלמעלה מהגבלה¹⁷).

ונוסף על היותם "נצר מטעי" הרי הם גם "מעשה ידי" — בדוגמת אומן העושה דבר מסודר לכל פרטיו, ומצד זה נמצא בהם הדיוק בענין הסדר: בנוגע לעבודה — שמקיימים כל דקדוקי התורה בדיוק, ובנוגע לשכר — "נהנין מזיו השכינה", באופן פנימי.

16) ושם: "יש ב' מיני צמיחות הצומחים מהארץ ע"י הזריעה. האחד, שהצמיחה היא במהותה ועצמותה כמו הגרעין הנזרע, וכמו זרעוני תבואה דגן וחסים כו', שהחסים הצומחים הם כמו החטים שנוזעו, רק שפעולת הזריעה בארץ הוא שהצמיחה היא בתוספת מרובה מאד מאד, כמארז"ל כלום אדם זורע קב אלא להוציא כמה כורים. והב', היא כמו צמיחת פירות האילן ע"י הגרעין הנטוע בארץ, שהגרעין הנטוע אין לו ערך כלל לגבי הפירות הנצמחים ממנו, והוא התחדשות ממש".

17) ראה לקו"ת שם (בהנמשל מב' אופני צמיחה הנ"ל): "יש בחי' צמיחה ואתעדל"ע מעין האתעדל"ת רק שהיא בתוספת מרובה מאד מאד, והב', כשהאתדל"ע הוא מבחי' עליונה מאד שאין האתעדל"ת ממהות וערך זה כלל כו'" (ושם, "שהוא המשכה שברוך השתלשלות והמשכה שלמעלה מסדר השתלשלות").

פרק א

ו. "אנשי כנסת הגדולה הם אמרו שלשה דברים כו":

להבין השייכות ד"שלשה דברים" אלה ("הו מתונים בדין והעמידו תלמידים הרבה ועשו סייג לתורה") לאנשי כנסת הגדולה¹⁸ — יש לבאר תחילה ענינם של אנשי כנסת הגדולה:

הטעם שנקראו כך ("אנשי כנסת הגדולה") הוא מפני שהחזירו הגדולה ליושנה (ירושלמי מגילה ספ"ג. ועיין יומא סט, ב¹⁹), כי אמרו הן הן גבורותיו כו'.

והיו בהתחלת בית שני²⁰, שחסרו בו ה' דברים²¹, ואכתי עבדי דאחשורוש אנן כו'²², וברוחניות ג"כ הי' תערובות טוב ורע ביותר שקשה יותר להבחין בין צדיק לרשע (עיין לקו"ת ח"ג (במדבר) סב,

(18) ראה גם ביאורים לפרקי אבות הנ"ל ע' 33 ואילך.

(19) בירושלמי שם* (ובקה"ע): "למה נקראו אנשי כנסת הגדולה, שהחזירו את הגדולה ליושנה .. משה התקין מטבע של תפלה, הא"ל הגדול הגבור והנורא, ירמי' אמר הא"ל הגדול הגבור, ולא אמר נורא, ומה הוא גבור, לזה נאה להקרות גבור שהוא רואה חורבן ביתו ושותק, ולמה לא אמר נורא, אין נורא אלא בית המקדש, דכתיב נורא אלקים ממקדשיך (וכיון ששרי נבוכדנצר נכנסין להיכלו אי' נוראותיו). דניאל אמר הא"ל הגדול והנורא, ולמה לא אמר גבור, בניו מסורים בקולרין איכן הוא גבורתו. ולמה הוא אמר נורא, לזה נאה להקרות נורא, כנוראות שעשה עמנו בכבשן האש. וכיון שעמדו אנשי כנסת הגדולה החזירו את הגדולה ליושנה, ועתה אלקינו הא"ל הגדול הגבור והנורא גו'" (וזה הוא גבורותיו כו' וזה הוא נוראותיו כו').

וביומא שם: "למה נקרא שמן אנשי כנסת הגדולה, שהחזירו עטרה ליושנה. אתא משה אמר הא"ל הגדול הגבור והנורא. אתא ירמי' ואמר נכרים מקרקרין בהיכלו אי' נוראותיו, לא אמר נורא. אתא דניאל אמר נכרים משתעבדים בבניו אי' גבורותיו, לא אמר גבור. אתו אינהו ואמרו אדרבה זו היא גבורת גבורותיו שכובש את יצרו שנותן אך אפים לרשעים, ואלו הן נוראותיו שאלמלא מוראו של הקב"ה היאך אומה אחת יכולה להתקיים בין האומות".

ואולי הטעם שמדייק רבינו לכתוב בלשון הירושלמי "שהחזירו הגדולה (ולא "עטרה") ליושנה", הוא, מפני שבלשון זה מחוור יותר קריאת השם "אנשי כנסת הגדולה".

(20) ראה פ"י הרע"ב.

(21) יומא כא, ב.

(22) לשון חז"ל — מגילה יד, א. וראה לקו"ת דרושי ר"ה נו, ג: "בבית שני לא היתה גאולה שלימה, כי היו מלכי עובדי כוכבים מושלים עליהם כנודע" (ומוסיף: "וגם .. ה' דברים חסרו בבית שני .. ולכן לא הי' בו חירות").

(* וכ"ה בירושלמי ברכות פ"ז ה"ג. — ולהעיר, שתחילה כתב רבינו "ברכות", והעביר קולמוס וכתב "מגילה פ"ג").

א²³), וע"ד מרז"ל (יומא ט, ב) שבית ראשון חרב בשביל עבודה זרה גילוי עריות ושפיכות דמים, ובית שני חרב בשביל שנאת חנם, אבל "היו עוסקין בתורה ובמצות וגמילות חסדים". ושם, שבית ראשון נתגלה עונם, ובית שני לא נתגלה עונם, ופירש"י "רשעים היו בסתר".

ז. וזהו שאמרו אנשי כנסת הגדולה דוקא השלשה דברים:

"הוו מתונים בדין" — שלא נצרך כ"כ בבית ראשון, כי אם בזמן בית שני, שמצד התגברות תערובות טוב ורע ביותר שקשה יותר להבחין כו', יש צורך להזהיר "הוו מתונים בדין".

"והעמידו תלמידים הרבה" — כי, הניצוצות שצריכים לברר בזמן בית שני הם נפרטים יותר ויותר, "הרבה" (ע"ד המבואר בתו"א כז, ד²⁴). ועד"ז בנוגע ל"תלמידים הרבה" בפשטות, כי, בזמן בית שני אין בנמצא רשעים או צדיקים גדולים כ"כ ובעלי הבנה כ"כ²⁵, ומפני המיעוט באיכות צ"ל עכ"פ ריבוי הכמות.

"ועשו סייג לתורה" — כי, מצד הירידה דזמן בית שני נתחזק יניקת החיצונים, ולכן יש צורך בעשיית סייג לתורה. וע"ד מ"ש בתו"א ו, א, ובלקו"ת ח"ד נו, ג²⁶.

23) ושם (בביאור החילוק שבין בית ראשון לבית שני בענין התפלה): "ענין התפלה .. להעלות הגוף מעפר .. לבררו .. וכל מה שיש תערובות רע ביותר צריך להפריד ע"י אש יותר גדול וחזק בתפלה .. ולכן בבית ראשון שלא הי' הרע הרבה, לא היו צריכין לתפלה בהתלהבות .. אבל בבית שני התחילו לתקן התפלה .. לפי ערך הצטרפות האש ותערובות הרע שהי' בקרבם".

24) ושם, בנוגע לרפ"ח ניצוצים, ש"מספר רפ"ח הוא בחי' הפירוד של הניצוצין שנפלו כמו שהיו עדיין באצילות .. אבל אח"כ כשנפלו מאצ"י לעולם הבריאה, אזי כל ניצוץ מרפ"ח ניצוצים הנ"ל שבאצ"י נתחלק שם בבריאה לחלקים רבים מאד, וכשנפלו מבריאה ליצירה אזי נתחלקו עוד לחלקים וניצוצים קטנים, וכן מיצירה לעשי' נתחלקו ונתפרדו עוד ביותר לאלפים ורבות. ובזה יובן מה שנמשך הגלות כ"כ הרבה .. משום שלמטה בעשי' נתפרדו הניצוצי' לאלפים ורבות אין מספר כו'".

25) ראה תו"א מקץ מא, א: "בדורות הראשונים .. מי שהי' זכאי הי' זכאי במדרגת צדיק גדול או נביא, ומי שהי' חייב הי' רשע גמור .. אך דורות האחרונים דור אחר דור אין בהם רשעים כ"כ ולא צדיקים כ"כ טובים".

26) בתו"א שם (סע"א ואילך): "אנשי כנה"ג תקנו הברכות בזמן בית שני .. (שאז) לא היו הנשמות במעלה עליונה כ"כ", ולכן יש צורך "להיות ברוך ונמשך הוי' או"ס ב"ה בגילוי למטה", וממשיך לבאר החילוק דמטבע קצר שרק פותח בברוך למטבע ארוך שגם חותם בברוך, ש"בעלמא דאתגלייא אחר שמשם יפרד בבחי' התחלקות הפרטים, יש יניקה לס"א ח"ו,

ולהעיר מהפירוש ד"החזירו עטרה ליושנה" (שנאמר על אנשי כנסת הגדולה ביומא שם) — בביאורי הזהר לאדמו"ר האמצעי בלק יז' ב'27.

(ע"כ נמצא בגכתי"ק²⁸)

וצריך להפרידם שלא יינקו מעיקר הקדושה ח"ו .. לכן צ"ל ג"כ חותם בברוך .. כמו לשון חותם שעל האגרת מבחוץ כדי שלא יקרא באגרת הזאת איש זר כו"ו.

ובלקו"ת שם: "רוב הגזירות והחומרות והסייגים היו בזמן בית שני דוקא, והיינו מחמת שבבית שני לא היתה גאולה שלימה .. וגם .. ה' דברים חסרו בבית שני .. ולכן גזרו בו חכמים כמה גזרות וסייגים שלא תהי' יניקת החיצונים, משא"כ בבית ראשון בבחי' עלמא דאתכסייא אין שם שליטה וממשלה לס"א כלל".

(27) ושם (יז, ב — בהוצאת לבוב תרכ"א. ובהוצאות שלאח"ז — קא, ב): "מבואר בעזרא ונחמי' לאחר שהשלימו בנין בית המקדש שני שקמו הלויים ואמרו ברכו ה' כו' וכתוב ויזעקו .. ואמרו רז"ל מאי ויזעקו, שהחזירו את העטרה ליושנה כו', להיות כי סיבת חורבן בית ראשון א"א ה' בשום אופן להיות בשום פנים אם ה' מדת המל' דאצילות שורה בהיכל ק"ק בקביעות תמיד, כי כהמס דונג מפני אש כו', ואיך ה' יד האומות שולטים בו ומרקדין בהיכלו כו', ולא ה' נבוכדנצר יכול להחריב הבית כלל וכלל אלא מפני שנסתלקה השכינה מבית המקדש, והיינו שנסתלקו כל הט"ס שבה, ולא נעשית רק בחי' נקודה אחת למעלה, ואז יכול להיות השראת החיצוניות בבית המקדש כמו שאנו אומרים מפני היד שנשתלחה במקדשך כו'. ובזמן עזרא ונחמי' חזר להיות התפשטות ט"ס דמל' למטה, וזהו ויזעקו בקול גדול, שהמשיכו בחי' תוס' דט"ס דמל' .. וזהו שאמ' רז"ל שהחזירו עטרה ליושנה, פי' העטרה הוא בחי' כתר מל' שהי' שורה בהיכל ק"ק דהתפשטות כל כחותי' ביי"ס שלימות, ובשעת החורבן נסתלקו, ועתה החזירו עטרה זו ליושנה להיות מתפשטת במדות מל' בט"ס כו"ו.

(28) יש לציין שבגכתי"ק מופיעה גם הכותרת "פ"ב", ורבינו העביר על זה קולמוס, והתחיל רשימה חדשה.